

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i16.p:76>

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ХВОРОБОЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

*Поліщук Назарій Ігорович,
ад'юнкт кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

В даній статті розглянуто підстави, умови, моделі звільнення від покарання у зв'язку з хворобою військовослужбовців за кримінальним правом України, розглянуто механізми та умови за яких військовослужбовці, які захворіли на хворобу, яка перешкоджає подальшому проходженню військової служби можуть бути звільнені від покарання. Проведено аналіз від яких саме покарань можливе звільнення хворих військовослужбовців та які наслідки таке звільнення за собою тягне. На основі даного дослідження надані пропозиції щодо удосконалення даної норми закону в Кримінальному Кодексі України.

Дане дослідження полягає у вивченні підстав, умов, моделей звільнення від покарання у зв'язку з хворобою військовослужбовців. Порівняльний аналіз норм про звільнення від покарання військовослужбовців у зв'язку з психічною або іншою важкою хворобою, передбачених Кримінальним Кодексом України дозволяє прийти до висновку, що одна і та ж медична підстава тягне за собою різні кримінально-правові наслідки для засуджених із числа цивільних осіб та засуджених із числа військовослужбовців. Так, КК України передбачає безумовне звільнення від покарання для військовослужбовців, тобто таке, яке в разі одужання звільненого від покарання військовослужбовця передбачає остаточне звільнення його від покарання в не залежності від подальшого стану здоров'я звільненого від покарання військовослужбовця. Чого не можна сказати про цивільних осіб звільнених від покарання за хворобою. Тобто цивільні особи, в разі одужання від хвороби, яка була медичною підставою звільнення, можуть бути піддані подальшому відбуванню покарання. Така нерівність між військовослужбовцями та цивільними особами, явно суперечить принципу справедливості та надає військовослужбовцям не виправдану перевагу над цивільними особами.

В даному дослідженні на основні аналізу практики звільнення військовослужбовців від покарання за хворобою висунені пропозиції щодо удосконалення даної норми закону в КК України, також запропоновано зміну самого підходу до лікування та реабілітації осіб, які звільняються від покарання за хворобою.

Вивчено окремі проблемні питання, що пов'язані з цією тематикою та запропоновано способи їх вирішення.

На підставі ґрунтовного аналізу нормативно-правових актів, наукових праць і науково-практичних коментарів сформульовано висновки стосовно відмінностей правового регулювання звільнення від відповідальності за хворобою військовослужбовців та цивільних осіб в українському законодавстві.

Ключові слова: звільнення від покарання військовослужбовців, звільнення за хворобою військовослужбовців, підстава звільнення для військовослужбовців, хвороба у військовослужбовців.

Polishchuk N.I. Exemption from punishment due to illness of military personnel. This research is based on the study of the grounds, conditions, models of release from punishment in connection with the illness of military personnel. Comparative analysis of the rules on exemption from punishment of

military personnel in connection with mental or other serious illness, stipulated by the Criminal Code of Ukraine allows us to conclude that one and the same medical reason entails various criminal law consequences for convicts from among civilians and convicted from among military personnel.

Thus, the Criminal Code of Ukraine provides for an unconditional exemption from punishment for military personnel, that is, one that, in the case of recovery of a soldier released from punishment provides for his final exemption from punishment regardless of the further state of health of the serviceman who was released from punishment. What can't be said about civilians released from punishment due to illness. That is, civilians, in the event of recovery from a disease that was the medical reason for dismissal, may be subject to further serving of punishment. Such inequality between servicemen and civilians clearly contradicts the principle of justice and gives the military an undue advantage over civil persons.

In this research, based on the analysis of the practice of exempting soldiers from punishment due to illness, proposals to improve this provision of the law in the Criminal Code of Ukraine put forward, also proposed a change in the very approach to the treatment and rehabilitation of persons released from punishment due to illness. Some problematic issues related to this topic were studied and ways to solve them were proposed.

Based on a thorough analysis of regulatory legal acts, scientific papers and scientific and practical commentaries, conclusions are drawn up regarding differences in the legal regulation of exemption from liability due to illness of military personnel and civilians in Ukrainian legislation.

Key words: exemption from punishment of military personnel, exemption due to illness of military personnel, reason for dismissal for military personnel, illness of military personnel.

Постановка проблеми. Порівнюючи звільнення від покарання за хворобою військовослужбовців і цивільних засуджених, хворі військовослужбовці, за умови, якщо їхня хвороба перешкоджає подальшому проходженню служби, поставленні у не виправдано вигідне положення у порівнянні з іншими тяжко хворими засудженими. Так, для хворих військовослужбовців звільнення від покарання за хворобою є остаточним, незалежно від того чи в подальшому ця особа одужає, чого не можна сказати про цивільних осіб, які в разі одужання підлягають відповідальності. Крім того, згідно з теперішнім кримінальним законом, сам статус військовослужбовця, в разі наявності у нього захворювання, яке робить його не придатним до військової служби, дає змогу звільняти від покарання за вчинення будь якого злочину, за який судом було призначено покарання у вигляді службового обмеження, арешту або тримання у дисциплінарному батальйоні.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення, аналіз та порівняння норми Кримінального Кодексу України про звільнення від покарання за хворобою військовослужбовців.

Стан досліджень. Дослідженням особливостей звільнення від покарання військовослужбовців за хворобою займалися свого часу відомі вчені у галузі кримінального права та кримінології, а саме: О.О. Алфімова, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. А. Клименко, О. Ф. Ковітіді, А. С. Михлин, А.А. Музыка, А. В. Наумов, С. Н. Сабанін, Ю.А. Пономаренко, М.В. Романов, Н. С. Таганцев, Ю. М.

Ткачевский, В.В. Скибицький, М.І. Хавронюк, Л.В. Яковлева та інші.

Виклад основних положень. Норма, що міститься в КК України про звільнення від покарання у зв'язку з хворобою включає в себе припис і про дострокове звільнення військовослужбовців при наявності у них захворювання, що робить їх непридатними до військової служби (ч. 3 ст. 84 КК України) [1]. Розглянемо коло осіб, на яких поширюється дане правило про звільнення від покарання. Відповідно до Закону України від 12 травня 1992 року «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» та Указу Президента України зі змінами та доповненнями від 31.07.2015 року «Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців» [2] до військовослужбовців належать:

- офіцери, прапорщики і мічмани, курсанти військово освітніх закладів професійної освіти, сержанти і старшини, солдати і матроси, які проходять військову службу за контрактом (далі – військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом);

- офіцери, покликані на військову службу відповідно до указом Президента України;

- сержанти, старшини, солдати і матроси, які проходять військову службу за призовом, курсанти військових освітніх закладів професійної освіти до укладення з ними контракту.

В Кримінальному кодексі України звільнення від покарання військовослужбовців за хворобою

розташоване поряд із звільненням від покарання психічно хворих та осіб, які захворіли на іншу (не психічну) тяжку хворобу. Таке розташування даної норми з одного боку виправдане тим, що у всіх випадках йдеться про звільнення особи від покарання, а з другого боку видається не виправдане тим, що засудженим військовослужбовцям у порівнянні з іншими засудженими законодавцем надаються не виправдані переваги. Так, Я.В. Лобов вважає, що прийняття за основу звільнення військовослужбовця від відбування покарання тільки за наявності захворювання, що робить його непридатним до військової служби, суперечить юридичній природі інституту звільнення від покарання, оскільки при цьому не враховується об'єкт злочинного посягання і ступінь суспільної небезпеки самого засудженого, а також характеристика поведінки засудженого під час відбування покарання. В результаті виключення військовослужбовців зі сфери військово-службових відносин не виправдано призводить до покращення їхнього становища у сфері кримінально-правових відносин, що суперечить принципу справедливості [3, с. 108-109].

Погоджуючись з вищевикладеним, слід зауважити, що в дійсності Я.В. Лобов слушно висловлюється в частині того, коли у випадку, військовослужбовець захворіє яким-небудь захворюванням, не включеним до переліку захворювань, які перешкоджають відбуванню покарання згідно з спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 № 1348/5/572 та додатком 12 до цього Порядку [4], але яке робить його непридатним до військової служби, він може бути звільнений від відбування покарання, а не військовослужбовець, тобто цивільна особа засуджена за вчинення злочину, котра захворіла таким же захворюванням звільнений бути не може, що призводить до відчутної несправедливості та дає особам, які під час вчинення злочину були військовослужбовцями значні переваги перед законом.

Необхідно зауважити, що до числа захворювань, що роблять непридатним до військової служби, відповідно до Наказу Міністерства Оборони України № 402 «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» від 14.08.2008 року та до Додатку 1 цього Наказу відносяться, наприклад: шизотипічний розлад, стійкі, значно виражені вестибулярні розлади, гіпертонічна хвороба II стадії, розлади оваріально-менструальної функції зі значним порушенням функцій [5]. Зазначені захворювання не входять до переліку захворювань,

які перешкоджають відбуванню покарань, і звичайно подвійні стандарти щодо різних категорій засуджених (різних в залежності від соціального статусу) є неприйнятними.

Певний науковий інтерес викликає позиція законодавця в тому, що до прикладу в ч.2 ст.84 КК України, де йде мова про звільнення осіб, які вчинили злочин та захворіли на іншу (не психічну) тяжку хворобу вказано наступне: «...При вирішенні цього питання суд враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи.» [1], тобто, законодавець встановив додаткові умови для звільнення даної категорії осіб від покарання за хворобою, чого не можна сказати про звільнення від покарання військовослужбовців. При розгляді клопотання про звільнення від покарання військовослужбовців за хворобою, суд не зобов'язаний, принаймі таке прямо не вказано в ч. 3 ст. 84 КК України, враховувати особу засудженого військовослужбовця, тяжкість вчиненого ним злочину, особу засудженого військовослужбовця, час відбутого покарання, характер діагностованого захворювання, характеристику поведінки засудженого військовослужбовця під час відбування призначеного йому покарання, інші обставини, що це раз ставить засуджених військовослужбовців у привілейоване становище порівняно зі іншими хворими засудженими.

Законодавчо вирішити дану проблему, видається можливим двома шляхами.

Перший варіант полягає у встановленні на практиці диференціуючого підходу до цієї підстави, шляхом визначення ступеня тяжкості злочину, тобто якщо вчинений військовослужбовцем злочин, відноситься до категорії злочинів невеликої тяжкості, він може бути звільнений від подальшого його відбування. Вказівка саме на категорію невеликої тяжкості обумовлено тим, що звільнення від покарання рівному п'яти років позбавлення волі в разі настання гіпертонічної хвороби II стадії бачиться достатньо не логічною.

Другий шлях запропонований, вже цитованим вище Я.В. Лобовим, який пропонує звільняти від покарання, тільки якщо військовослужбовець вчинив злочин, що заподіяло шкоду виключно інтересам військової служби. При здійсненні військовослужбовцям інших деліктів, збиток від яких є елементом не військових злочинів, покарання має замінюватися іншим, схожим по суворості покаранням [3, с. 111-112].

Запровадження такої норми, на наш погляд вирівняє кримінально правове становище особи, яку звільняють від покарання за хворобою, та

урівняє у правах цивільних осіб та військовослужбовців, усуне певний дисбаланс у сфері звільнення особи від покарання за хворобою між військовослужбовцями та цивільними особами. Також, запровадження такої норми повинно запобігти такому негативному явищу, як звільнення військовослужбовців від покарання за загально кримінальні злочини, збиток від яких є елементом не військових злочинів у зв'язку з хворобою, яка перешкоджає подальшому проходженню ними служби.

Заслуговує на увагу, думка Л.В. Яковлевої про те, що звільнення за ч. 3 ст. 84 КК України видається краще для засудженого військовослужбовця, оскільки є безумовним, тобто остаточним [6, с. 24]. Разом з тим норма ч. 1 ст. 84 КК України є більш повною по відношенню до положення, закріпленому в ч. 3 тієї ж статті, яка виступає в якості частини цієї норми тому що, по-перше, наказує застосування примусових заходів медичного характеру і, по-друге, передбачає і звільнення від відбування покарання і звільнення від покарання, (ч. 3 ст. 84 КК України нічого не запроваджує стосовно осіб, у яких настав психічний розлад, що характеризується відсутністю вольового та інтелектуального моментів та який наступив до винесення вироку). Конкуренція між частиною і цілим вирішується на користь останньої. Отже, засуджені військовослужбовці в разі настання у них психічного розладу, зазначеного в ч.1 ст. 84 КК України, повинні звільнятися від покарання або його відбування на підставі ч. 1 ст. 84 КК України. В інших випадках, якщо психічний розлад не характеризується відсутністю відповідного юридичного критерію, і є захворюванням, за яким військовослужбовця визнають непридатним до військової служби, така особа звільняється з ч. 3 ст. 84 КК України. При виявленні у такого військовослужбовця психічного розладу, психіатрична допомога, йому може бути надано відповідно до Закону України від 22 лютого 2000 року № 1489-III «Про психіатричну допомогу» [7].

Не можна заперечувати, що військовослужбовці, які звільняються на підставі, передбаченій в ч. 3 ст. 84 КК України виявляються в більш привілейованому становищі порівняно з іншими винними, які звільняються по ч. 2. ст. 84 Кримінального Кодексу України. якщо законодавець допускає можливість виздоровлення особи від важкої хвороби то лікування захворювання, яка зробила військовослужбовця

непридатним до військової служби, ще більш реально. У той же час звільнені військовослужбовці не є спеціальним суб'єктом, наявність якого, необхідно для визнання діяння злочином проти військової служби, тому у законодавця відсутня можливість залучити їх до відбування частини покарання що залишилася тому він змушений звільняти таких осіб – безумовно, що на наш погляд суперечить принципу справедливості.

Торкаючись питання про наявність або відсутність правових наслідків, у вигляді судимості, щодо військовослужбовців звільнених у зв'язку з хворобою на підставах, передбачених в ч. 3 ст. 84 КК України, необхідно відзначити, що раніше, відповідно до Кримінального Кодексу 1960 року військовослужбовці відбували військові покарання, визнавалися несудимими незалежно від виду звільнення від покарання (ст. 55 КК України 1960 року) [8]. За аналогією деякими вченими пропонувалося вважати несудимими і військовослужбовців, звільнених від відбування покарання через хворобу відповідно до ч. 3 ст. 84 КК України. Інакше до вирішення цих питань підходить Х.М. Ахметшин, який вказує, що судимість військовослужбовців, засуджених до покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, погашається після закінчення одного року після відбуття покарання [8, с. 43]. Дана обставина дає підставу вважати таких осіб судимими, а також дозволяє зробити висновок про те, що військовослужбовці, звільнені від відбування покарання через хворобу, повинні вважатися такими, які мають судимість, термін погашення якої становить один рік.

Висновки. Отже, норма кримінального закону про звільнення від покарання за хворобою військовослужбовців потребують модернізації та уточнення на законодавчому рівні, а саме потрібно розділити звільнення від покарання за хворобою військовослужбовців за вчинення злочинів, збиток від яких є елементом військових злочинів від всіх інших злочинів, і вже покладаючись на даний розподіл, у випадку, якщо хвороба військовослужбовця перешкоджає подальшому проходженню служби звільняти від покарання за вчинення злочину, збиток від якого є елементом військового злочину, а від усіх інших злочинів військовослужбовців звільняти по загальному правилу, вказаному в статті 84 Кримінального Кодексу України, на тих ж самим умовах, що і цивільних осіб.

Література :

1. Кримінальний кодекс України станом на 11.01.2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до відомостей: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Закон України «Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців» № 1053/2001 від 07.11.2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до відомостей: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1053/2001>.
3. Лобов Я.В. Актуальные вопросы совершенствования и применения к осужденным военнослужащим освобождения от наказания // Развитие теории наказания в уголовном и уголовно-исполнительном праве (к 70-летию И.В. Шмарова). М., 2000. С. 106-115.
4. Спільний наказ Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі» № 1348/5/572 від 15.08.2014р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до відомостей: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14>.
5. Наказ Міністерства Оборони України «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» № 402 від 14.08.2008 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до відомостей: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08>.
6. Яковлева Л. В. «Освобождение от наказания в уголовном праве». Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2003. 64 с.
7. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до відомостей: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>.
8. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до відомостей: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.
9. Ахметшин Х.М. Преступления против военной службы // Российская юстиция 1997. № 5. С.40-46.